

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่มีความสำคัญ เพราะมนุษย์มีความสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้อำนวยประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่บนพื้นผิวโลกของมนุษย์เองได้มาก (วิชัย เทียนน้อย และ ประชา อินทร์แก้ว, 2536, หน้า 13) มนุษย์ได้รับการตอบสนองหรือแสวงหาปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิต อันได้แก่ อาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรคจากสิ่งแวดล้อม การแสวงหาและจกฉวยผลประโยชน์จากธรรมชาติเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมถูกนำมาใช้อย่างพลั้งเผลอและขาดความระมัดระวัง โดยคำนึงถึงเฉพาะผลประโยชน์และความสำคัญในด้านใดด้านหนึ่ง (ศิริพรต ผลสินธุ์, 2534, หน้า 197) ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ประกอบไปด้วยเรื่อง การเพิ่มขึ้นของประชากร ส่วนอาหารในโลกมีปริมาณจำกัดมากขึ้นเรื่อยๆ พลังงานฟอสซิลลดจำนวนลง เกิดปัญหามลพิษกระจายไปทั่ว เกิดสภาวะโลกร้อนที่จำกัดขอบเขตไม่ได้ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาจากน้ำมือมนุษย์เราทั้งสิ้น เริ่มจากประเทศที่พัฒนาแล้วลุกลามมายังประเทศโลกที่สาม เป็น การกระทำที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของมนุษย์ ซึ่งมีสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ 1) การเพิ่มขึ้นของประชากรซึ่งอยู่ในอัตราที่สูงมาก มีผลต่อการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติที่ลดปริมาณลงเรื่อยๆ ในขณะที่ประชากรเพิ่มมากขึ้นในลักษณะที่สวนทางกัน และ 2) การขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเมื่อเศรษฐกิจเจริญขึ้นทำให้มาตรฐานการครองชีพของประชากรสูงขึ้น อัตราการบริโภคต่อหัวก็มากตามไปด้วย ผลของวิกฤตการณ์ สิ่งแวดล้อม ในลักษณะทวีคูณ สภาวะแวดล้อมจึงเป็นพิษ (ประสาน ตั้งสิกบุตร, 2543, หน้า 21-22) เมื่อมีสิ่งแวดล้อมหนึ่งเป็นพิษก็ย่อมเกิดปัญหากับสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ด้วย (รวิวรรณ ชินะตระกูล, 2540, หน้า 13)

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันได้กลายเป็นปัญหาระดับโลกที่ส่งผลกระทบต่อตัวของมนุษย์และเป็นปัญหาใกล้ตัวของมนุษย์มากที่สุด (สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา, 2544, หน้า 1) หลายๆ ประเทศต้องประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้แก่

ปัญหาทางด้านมลพิษที่เกี่ยวกับน้ำ อากาศ ดิน และสารเคมี ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมสลายและหมดสิ้นไปอย่างรวดเร็ว ปัญหาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและชุมชนของมนุษย์ ปัญหาการใช้ทรัพยากรผิดประเภทและลักษณะ ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมและปัญหาจากของเหลือทิ้ง

ปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จึงเป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้หลายๆ ฝ่ายหันมาให้ความสนใจและความสำคัญในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น (พันธ์ทอง คำบุศย์, 2544, หน้า 3) เริ่มจากเมื่อปี 2511 ได้มีการประชุมขึ้นเป็นครั้งแรกที่กรุงโรม ในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาความยากจน ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม การขยายตัวเมืองที่ขาดการวางแผน ภาวะเงินเฟ้อ ความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจและการเงิน ซึ่งก่อให้เกิดความตื่นตัวในเรื่องคุณภาพสิ่งแวดล้อมกับคุณภาพของชีวิตและเกิดเป็นการรวมตัวกันของบุคคลหลายอาชีพในอเมริกา ในวันที่ 22 เมษายน 2513 ในการรณรงค์เรียกร้องให้มีการป้องกันและแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อม และเรียกวันนั้นว่า "Earth Day" จากนั้นในปี 2515 องค์การสหประชาชาติจึงจัดการประชุมองค์การสหประชาชาติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (United Nations Conference on Human Environment) ขึ้นมา ผลจากการประชุมทำให้เกิดแนวคิดสำหรับนานาประเทศได้ตระหนักและเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง และจากการประชุมที่กรุงสต็อกโฮล์ม กำหนดให้วันที่ 5 มิถุนายนของทุกปีเป็น "วันสิ่งแวดล้อมโลก" ต่อมาองค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Program : UNEP) ซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2519 ได้ร่วมมือกันจัดตั้งโครงการสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศขึ้น (International Program of Environmental Education) จึงก่อให้เกิดการประชุมจัดการด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับโลก ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ เช่น การประชุมที่กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย ในครั้งนี้มีการประกาศ "กฎบัตรเบลเกรด" (Belgrade Charter) อันเป็นแม่บทของการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา และการประชุมที่ทบิลีซี (Tbilisi) ประเทศสหภาพโซเวียต ในปี พ.ศ.2520 ได้มีข้อเสนอแนะซึ่งกล่าวถึงบทบาท จุดมุ่งหมาย และหลักการอันเป็นแนวทางของสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยเสนอให้โรงเรียนมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา และควรมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบทั้งในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา (กนก จันทร์ทอง, 2539, หน้า 64-65)

การแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อมนั้นมีมาตรการต่างๆ หลายวิธี เช่น การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม การวางแผนการใช้ทรัพยากร การออกกฎหมายคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการส่งเสริมการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

การให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนับว่าเป็นมาตรการในการป้องกันและแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว (กนก จันทร์ทอง, 2539, หน้า 64) ดังที่ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey อ้างใน วินัย วีระวัฒนานนท์, 2530, หน้า 18) ได้กล่าวว่า การศึกษาเป็น กระบวนการขั้นพื้นฐานในการให้สังคมนั้นก้าวหน้าไปได้ ดังนั้นคนในสังคมควรจะต้องได้รับความรู้ที่จะไปแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาในเรื่องสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้บุคคลเกิดความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกในการดูแล และรักษาสิ่งแวดล้อม สามารถคิดและตัดสินใจในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันได้อย่างถูกต้อง

ในส่วนของประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างต่อเนื่อง มาโดยลำดับ ดังจะเห็นได้จากการเริ่มให้มีการวางแผนประสานสิ่งแวดล้อมสำหรับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) โดยได้กล่าวถึงสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อม และผลสืบเนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำ มลพิษทางเสียงและความ สั่นสะเทือน ปัญหาทรัพยากรดิน ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาระบบนิเวศ-ชุมชนเมือง และ ต่อมาก็ได้ถูกบรรจุเข้าแผนการศึกษา พุทธศักราช 2520 ซึ่งระบุไว้ในความมุ่งหมายข้อที่ 9 กล่าวว่า “ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ของประเทศ” และหมวดที่ 6 ข้อ 52 กล่าวว่า “รัฐพึงจัดการศึกษา เพื่อเสริมสร้างและก่อให้เกิด ความสำนึกในคุณค่า และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ตลอดจนเข้าใจเรื่อง ประชากรศึกษา” ดังนั้น ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จึงจัดให้มีการ ประชุมเกี่ยวกับการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาของประเทศขึ้น 2 ครั้ง ในปี พ.ศ.2520 โดยมีวัตถุประสงค์ ในการจัดทำจุดมุ่งหมาย หลักการ โครงสร้างและเนื้อหาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้งในระดับประถม ศึกษา และระดับมัธยมศึกษา (กนก จันทร์ทอง, 2539, หน้า 65)

ในปัจจุบันหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ได้ กำหนดเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมไว้ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตมากที่สุดโดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อที่จะปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมดังนี้ (กรมวิชาการ, 2535, หน้า 28)

1. มีความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับสังคมและธรรมชาติ มีนิสัยใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ
2. สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
3. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

พร้อมกันนี้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (อ้างใน ธนู มณีทิพย์, 2542, หน้า 3) ยังได้กำหนดมาตรฐานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนไว้ 2 มาตรฐาน คือ

มาตรฐานที่ 1 นักเรียนมีความตระหนักและสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

มาตรฐานที่ 2 วิธีชีวิตของสมาชิกในโรงเรียนเอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างถาวร

โรงเรียนอนุบาลป่าซางเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของจังหวัดเชียงราย ตั้งแต่ปี 2542 ซึ่งโครงการนี้เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของกระบวนการพัฒนาคน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนวัยเรียนให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีและได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ เพื่อเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและเกิดพฤติกรรมสุขภาพและส่งผลให้มีสุขภาพดี โดยโรงเรียนจะได้รับการสร้างขีดความสามารถของโรงเรียนให้เหมาะสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย การเรียนรู้และการอยู่ร่วมกัน ตามยุทธศาสตร์กฎบัตรออตตาวาชาร์เตอร์ (Ottawa Charter) ซึ่งกำหนดนโยบายเพื่อสุขภาพ การสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพด้านกายภาพ สังคม การสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน การพัฒนาทักษะส่วนบุคคลและการให้บริการสุขภาพ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพที่ว่าบุคลากรทุกคนในโรงเรียนและชุมชนมีสุขภาพดี ทั้งกาย ใจ สังคม อารมณ์ จิตวิญญาณภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงราย, 2545, หน้า 2, 7)

ผู้ศึกษาในฐานะเป็นครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพดังกล่าวตระหนักถึงปัญหาสุขภาพของนักเรียนและคนในชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนมาโดยตลอด สิ่งแวดล้อมเป็นพิษเป็นปัญหาหนึ่งที่ชุมชนประสบอยู่ เช่น ปัญหาผลกระทบจากสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร และการฟอกย้อมผ้าทอพื้นบ้าน ปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัญหาการปนเปื้อนของอาหาร เป็นต้น ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะใช้กระบวนการทางการศึกษาในการสร้างความรู้ความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เกิดความตระหนักในการรับผิดชอบและมองเห็นทางเลือกที่ดีในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเลือกทำการศึกษาในกลุ่มนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลป่าซาง ซึ่งอยู่ในวัยที่กำลังพัฒนาทางด้านสติปัญญาและทักษะด้านต่างๆ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อพัฒนาแผนการเรียนรู้เรื่อง สิ่งแวดล้อมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลป่าซาง กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาผลการใช้แผนการเรียนรู้เรื่อง สิ่งแวดล้อมศึกษา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลป่าซาง กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

ขอบเขตของการศึกษา

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้เป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 ในโรงเรียนประถมศึกษา กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย
2. เนื้อหาที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้คือ เนื้อหากลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา หน่วยย่อยที่ 2 สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและหน่วยที่ 6 พลังงานและสารเคมี หน่วยย่อยที่ 5 สารเคมี

นิยามศัพท์เฉพาะ

แผนการเรียนรู้ หมายถึง แผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ สารสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผลที่สอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์ เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาที่สร้างขึ้นสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลป่าซาง กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

สิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง กระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อม ตามหลักสูตรและแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติที่เกี่ยวกับดิน หิน แร่ น้ำ อากาศ ป่าไม้ และสารเคมีต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

ผลการใช้แผนการเรียนรู้ หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง คะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบที่เกี่ยวกับดิน หิน แร่ น้ำ อากาศ ป่าไม้ และสารเคมีต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวันของผู้ศึกษาสร้างขึ้น

ความตระหนัก หมายถึง คะแนนที่ได้จากการทดสอบจากแบบวัดความตระหนักในด้านการรับรู้ การตอบสนอง การเห็นคุณค่า และการจัดระบบคุณค่าของสิ่งแวดล้อม เรื่อง ดิน หิน แร่ น้ำ อากาศ ป่าไม้ และสารเคมีต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานและแนวคิดในการนำความรู้ความเข้าใจและความตระหนักเรื่องสิ่งแวดล้อมไปใช้ในการปรับปรุงและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวันสำหรับนักเรียน ครอบครัว ชุมชน
2. เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาให้แก่ครูผู้บริหารของโรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง